

Subject Area
World Languages and
Literatures

Year: 2022
Vol: 8 Issue: 105
PP: 4283-4290

Arrival
30 October 2022
Published
31 December 2022

Article ID Number
66718
Article Serial Number
20

Doi Number
<http://dx.doi.org/10.2922/8/ssj.66718>

How to Cite This Article
Çelenlioğlu, A. (2022).
“Tevfik El-Hakîm’in
Yevmiyyât Nâib Fi’l-
Eryâf Romanıyla Mısır
Kırsalında Suç ve
Hukuka Bakış”
International Social
Sciences Studies Journal,
(e-ISSN:2587-1587)
Vol:8, Issue:105;
pp:4283-4290

Social Sciences Studies Journal is
licensed under a Creative Commons
Attribution-NonCommercial 4.0
International License.

Tevfik El-Hakîm’in Yevmiyyât Nâib Fi’l-Eryâf Romanıyla Mısır Kırsalında Suç ve Hukuka Bakış

A Look At The Law And Crime In The Egypt Countryside With Tawfiq Al-Hakîm’s The Diary Of A Country Prosecutor (Yevmiyyât Nâib Fi’l-Eryâf) Novel

Asiye Çelenlioğlu¹

¹ Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, İstanbul, Türkiye

ÖZET

Modern Mısır romanının şekillenmeye başladığı 20. yüzyılın ilk yarısından itibaren meydana gelen ürünler, kısa bir süre biçim ve içerik bakımından Batılı karakter taşısa da milli renklere kavuşması uzun sürmemiştir. Kendi sorunlarından beslenen ve kendi insanını karakterize eden Mısır romanı sosyal ve siyasî hayatı anlama ve açıklamada büyük anlam taşır. Gerçekçiliğin moda akım olduğu dönemlerde romanın kullandığı belgeleme yöntemi, toplumsal yapıdan beslenerek kurguladığı hikâyelerdeki içerik edebiyat sosyolojisi okumalarında temel teşkil etmiştir. Tevfik el-Hakîm’in 1937 yılında yayınladığı ve 1929 ile 1934 yılları arasında, kırsalda savcı yardımcısı olarak çalıştığı sırada edindiği izlenimlerden yola çıkarak kaleme aldığı Yevmiyyât Nâib fi’l-Eryâf adlı eseri suç, adalet ve iktidar kavramlarına yaptığı vurgu ile öne çıkmaktadır. Çalışma romanı bu perspektiften okuyarak sosyal ve siyasî şartların gölgesinde şekillenen hukuk mekanizmasını değerlendirecek, dönemi konu edinen diğer romanlarla örtüştüğü noktalara temas ederek aynı sorunsalın farklı izdüşümlerine işaret edecektir.

Anahtar Kelimeler: Tevfik el-Hakîm, Hukuk, Suç, Adalet, Kırsal

ABSTRACT

Although the works that emerged from the first half of the 20th century, when the modern Egyptian novel began to take shape, had a Western character in terms of form and content for a short time, it did not take long for them to reach a national identity. The Egyptian novel, which feeds on its own problematic and characterizes its own people, has great significance in understanding and explaining social and political life. The documentation method used by the novel in the times when realism was in fashion, and the content in the stories it fictionalized by feeding on the social structure constituted the basis for reading sociology of literature. Tawfiq al-Hakîm’s work “The Diary of a Country Prosecutor” (Yevmiyyât Nâib fi’l-Eryâf) which he wrote in 1937 and based on his impressions while working as an assistant prosecutor in the countryside between 1929 and 1934, stands out with its emphasis on the concepts of crime, justice and power. By reading the novel from this perspective, the study will evaluate the legal mechanism shaped in the shadow of social and political conditions, and will point out different projections of the same problematic by touching on the points where it overlaps with other novels dealing with the period.

Keywords: Tawfiq Al-Haqim, Law, Crime, Justice, Countryside

1. GİRİŞ

Romanın sosyolojik etüt alanı olarak kullanılması, içeriğinde yer alan malumatı hikâyeden bağımsız değerlendirerek olgusal arka planıyla sunmak şeklinde tezahür etmektedir. Modern Mısır edebiyatında doğuşundan itibaren meydana gelen ürünler bu açıdan incelendiğinde ele aldığı dönemin ana sorunsalı ve karakterlerine ulaşılabilirliği gibi toplumsal hayatı biçimlendiren norm ve değerlerini de görmek mümkündür. Sosyo-ekonomik ve siyasî yapının şekillendirdiği, aynı dönem yazılmış ve aynı mekânı konu edinen romanlarda benzer sorunsal ve karakterler bir nevi romanın sağlamasını yapma fırsatı vermektedir.

Hikâye sanatının olgunlaşması yolunda atılan adımlardan biri olan Yeni Ekol’ün milli edebiyat oluşturma çabası Ahmet Dayf’ın aşağıdaki sözlerle ifade ettiği roman sanatının temelini oluşturmuştur:

“İçinde yaşadığımız asrın fikir hareketlerini toplumsal durumunu temsil edecek edebiyata ihtiyacımız var. Tarlada çiftçiye, dükkânında taciri, sarayında emiri, kitapları ve öğrencileri arasında âlimi temsil edebilecek bir edebiyata... Yani edebiyatta kendi karakterlerimiz olsun istiyoruz. Bütün istediğimiz Mısır Arap edebiyatımız olsun. Konusu Mısır’ı olan, dili ve üslubu Arapça olan...” (el-Hekârî 1993:130)

Bu anlamda Şarkâvî’nin romanlarına mekân olarak seçtiği köy hayatı, Mahfûz’un yoğun olarak işlediği Kahire’nin kenar mahalleri ve Yusûf İdrîs’in hastane merkezli Mısır toplumunun siyasî ve sosyal şartlarından kaynaklanan sorunlarını spesifik alanlarda betimlediği eserleri toplumu çok yönlü olarak kucaklamıştır. Bu örnekleri, İnfithah politikasını toplumsal hayatı kapitalist forma evirmekle eleştiren ve zindan edebiyatıyla tanınan Sunullâh İbrahîm, diktatör rejim eleştirisine soyunan Besme Abdulazîz, fakirliği sorunsallaştıran Hâlid Tevfik gibi farklı kompozisyonlarda Mısır’ı değerlendiren yazarlarla çoğaltmak mümkündür. Söz konusu romanlar ele aldıkları

konuyu kendi karakteristik özellikleriyle dokuyarak bölgesel ve dönemsel sorunsalları öğrenmemize fırsat tanımıştır.

Genel olarak ifade edilecek olursa; kadın ve evlilik konusuna odaklanan Heykel'in *Zeyneb*'i (1914), dünya gündemini çok yönlü perspektifle değerlendiren Tevfik el-Hâkîm'in *Uşfür Mine's-Şark* (1938) ve aşkın genel temasına değinen Akkâd'ın *Sarâ'sı* (1938) gibi münferit birkaç çalışma dışında genel olarak romanın ülke siyaseti ve bunun topluma yansıyan yönü olan fakirlik, yozlaşma, adalet, din, eğitim ve özgürlük gibi konuları ele aldığı görülür.

Mısır'da roman sanatı Batı'da olduğu gibi burjuvazinin doğuşuyla ortaya çıkan bir anlatı türü olmamış Batı romanından yapılan çevirilerle ortaya çıkmıştır. Fransa'nın istilasıyla başlayan süreç, Mehmet Ali paşanın iyi bir ordu oluşturma hedefine yönelik hazırladığı eylem planının bir parçası olarak yurt dışına gönderilen öğrenciler ve tercüme hareketi bu sanatın doğuşuna zemin hazırlamıştır. Batılılaşmanın yayılmasına yol açan bir başka neden İngiliz istilasıyla sayısı gittikçe artan yabancı unsurlara hizmet edecek mekân ve kurumların hizmete girmesi olmuştur.

Çalışmanın konusunu oluşturan eserin eleştiri alanı, Hidiv İsmail döneminde yabancılarla Mısırlılar arasındaki davaları çözecek karma mahkemelerin kurulmasıyla başlayan hukuk reformu sonrası yaşananlardır. Daha önce, kapitülasyon şartlarına göre konsoloslukların çözüme kavuşturması gereken davalarda suçu ne kadar ağır olursa olsun bir yabancıнын hüküm giymesi çok nadir rastlanan bir olay olduğu gibi farklı konsolosluklarda farklı kanunların uygulanması başka bir sorun teşkil etmiştir. 1876 yılında kurulan ve 1949 yılına kadar devam eden karma mahkemelerde Fransız medeni hukuku geçerli olurken yargıçların ataması ömür boyu olmak üzere düzenlenmiştir. Hukuk alanındaki bir başka önemli gelişme 1884 yılında sivil, ticari ve ceza hukuk davalarında Mısırlılar üzerinde yetkiye sahip ve Fransız hukukundan alınan yasaların uygulandığı milli mahkemelerin açılmasıdır. Devam eden şeriat mahkemelerinin faaliyet alanı ise kişisel ve vakıf davalarıyla sınırlanmıştır (Cleveland 2008:110). Söz konusu dönemde Mısırlılar arasında büyük iş imkânı yaratan bu gelişme nedeniyle olmalı ki edebiyatçıların büyük kısmı ailevi baskılar nedeniyle eğitim hayatlarına hukuk tahsiliyle başlayıp daha sonra edebiyata yönelmişlerdir.

Yukarıda ifade edildiği şekliyle Batılı bir form olan roman sanatının milli olgulardan beslenmesi gayreti toplumla alakalı her olayın ilgili karakterlerle hikâyeleştirilmesine fırsat tanımıştır. Her yazarın ait olduğu alanla ilgili yaptığı gözlemlerden oluşturduğu bu hikâyeler dönemin başat sorunsalını ve karakterlerini öğrenmede yardımcı olduğu gibi Batılılaşma süreci ve sorunları hakkında da bilgi vermiştir.

2. YEVMİYYÂT NÂİB FÎ'L-ERYÂF

Toplumsal olguların izini sürdüğümüz eserlerden biri olan Tevfik el-Hakîm'in¹ *Yevmiyyât Nâib fi'l-Eryâf* (*Bir Taşra Savcısının Günlüğü*, 1937) adlı romanı yazarın 1929 yılından 1934 yılına kadar savcı yardımcısı olarak çalıştığı anılarından oluşmaktadır. Suç ve suç unsurlarının mekânsal değişkenliği gibi yerel öğeler yanında dönemin siyasî arka planı ve hukuk sistemindeki sorunların ana temayı oluşturduğu eserde polisiye bir maceranın izlerini sürmek de mümkündür. Mahkeme salonunda dile getirilen pek çok suç döneme ait istatistikî bir genelleme yapma fırsatı verirken Batılılaşma sorunsalının alt başlıklarından birini oluşturan Batılı kurumların Doğulu toplumlara entegre olurken yaşanan sorunlar da içerikte yer almaktadır.

Yazarın on iki günlük anılarından oluşan eser, kahraman bakış açısına hapsediği için doğması beklenen sıkıcılığın aksine fonda çözülmeyi bekleyen ana hikâyeden bağımsız, farklı suç olayları, yer yer gülmeceye varan yönetim ve mekânla ilgili eleştirilerle oldukça akıcıdır.

¹ Modern Mısır Edebiyatında tiyatronun kurucu ismi kabul edilen Tevfik el-Hâkîm (1898-1987) İskenderiye'de doğmuştur. Babası İsmail el-Hakîm Mısırlı bir hukukçu annesi ise Türk asıllı bir aileye mensuptur. Erkek kardeşinin aksine içine kapanık, mülayim bir çocuk olan el-Hâkîm küçük yaşta kitaplarla haşır neşir olmuştur. Babasının mesleği nedeniyle çok fazla şehir değiştirdiklerinden temel eğitimi sırasında zorluk çekmiş lise eğitimi için geldiği İskenderiye'de kendisine refakat eden bir yardımcıyla kalmıştır. Ailesinden uzakta geçirdiği bu yıllarda kitap okumaya ve sinemaya olan tutkusu artan el-Hâkîm, Kahire'de devam ettiği lise tahsili sırasında edebiyat bölümünü seçmiştir. Tiyatro en büyük tutkusu olmuş, daha çok sanat ağırlıklı eserler sergileyen George Abyaz Tiyatrosu'nun müdavimi olmuştur. Hukuk eğitimi sırasında almaya başladığı Fransızca dersleri sayesinde Fransız edebiyatına aşina olan el-Hâkîm, lisan eğitimi sonrası 1925 yılında Fransa'ya giderek Sorbonne Üniversitesi'nde eğitime başlamıştır. Fransa'da kırsalda yaşayan bir ailenin yanında kalmış, eğitiminden ziyade sanatsal etkinlikler ve okuma ile vakit geçirmeye başlamıştır. Sık sık gittiği Odeon Tiyatrosu bileti gişesinde çalışan kıza âşık olan el-Hâkîm, bu macerasını daha sonra *Uşfür Mine's-Şark* adlı romanında kaleme almıştır. Doktora eğitimini tamamlamadan 1928 yılında Mısır'a dönmüş, bir süre stajyer avukat olarak çalıştıktan sonra Tanta şehrinde savcı yardımcısı olarak göreve başlamıştır. Bu sırada roman ve tiyatro eseri yazmakla meşgul olan el-Hâkîm 1939 yılında, Sosyal İşler Bakanlığı'nın tiyatro, müzik ve sinema işlerinden sorumlu olarak Tanıtım dairesine atanmıştır. 1944 yılında bu görevden ayrılarak *Ahbâr el Yevm* adlı haftalık dergide çalışırken Asâ el-Hakîm başlığı altında yazılar kaleme almıştır. 1951 yılında Mısır Millî Kütüphaneler müdürü olmuş, 1959 yılında Birleşik Arap Cumhuriyeti'nin Fransa'daki UNESCO daimî temsilciliği görevini üstlenmiştir. 1961 yılında bu görevden ayrılarak *el-Ahrâm* gazetesi yönetim kurulu üyeliğini üstlenmiştir. Ölümünden kısa süre önce Mısır Tiyatro Kurulu'nun başkanlığına seçilen Tevfik el-Hakîm 1987 yılında vefat etmiştir. *Avdetu'r-Ruh* (1927), *Yevmiyyât Nâib fi'l-Eryâf* (1937), *Uşfür Mine's-Şark* (1938) adlı romanları başta olmak üzere tiyatro, anı ve makalelerden oluşan çok sayıda eser kaleme almıştır. Daha fazla bilgi için bkz. Tevfik el-Hakîm, *Zehratu'l-Umr*, Kahire, Heyetu'l-Mısıryye el-Amme li'l-Kitab, 1998; Tevfik el-Hakîm, *Melâmihun Dahiliyyetun*, Kahire, Dâru's-Şurûk, 2007; Tevfik el-Hakîm, *Sicnu'l-Hakîm*, Kahire, Dâru's-Şurûk, 2007.

Ana hikâye anlatıcı- yazarın hiç değilse bir miktar uyumayı ümit ettiği gece jandarmanın getirdiği haberle başlar. Kameruddevle Alvân adlı köylü ilçe sınırlarına yakın bir köprüden geçerken şeker kamışı tarlasından açılan ateşle vurulmuş, suçlu tespit edilememiştir. Ana fonda yer alan bu cinayetin çözümüne adım adım ortak olan okuyucu ilerleyen satırlarda maktulün karısının iki yıl önce boğularak öldürüldüğü halde polis kayıtlarına girmediğini, kendisini vuran kişinin baldızı Rim olduğunu, bunu ihbar eden şahsın kısa bir süre sonra öldüğünü, polis tarafından aranan Rim'in cesedinin kanalda bulunduğunu öğrenir. Seçim arifesinde olan ülkede hükümetin tüm birimleri iktidar partisinin kazanmasına seferber olurken işlerin yürümez hale gelmesi olayın açıklığa kavuşturulmadan kapanmasına neden olmuştur. 156 sayfadan oluşan romanda konuşma cümlelerinde yerel ağız kullanıldığı görülür. Yazar bölgeyle ilgili betimlemelerde diğer köy romanlarından farklı olarak natüralist bir yaklaşım sergilemiştir.

Tevfik el-Hakîm romanın kapağına yazdığı notta; okuyucuya aşağıdaki cümlelerle seslenir:

“Neden günlük tutuyorum? Hayatım anlamsız olduğu için mi? Asla! Anlamsız yaşam sürenler onu yazmaz, sadece yaşarlar. Her gün karşılaştığım adeta yoldaşım haline gelen suçla burun buruna yaşıyorum. Bu günlükte kendi kendime konuşmadığım bütün bunlardan kendimden, hayattan bahsetme imkânı buluyorum. Hiçbir zaman yayınlanmayacak olan bu sayfalar zor zamanlarımda özgürlüğe açılan pencere.” (el-Hakîm 2003:11)

Savcı olarak çalıştığı kırsalda hem hukukun hem de uygulayıcıların yetersizliği nedeniyle adaleti teminde yaşanan ihmalden duyduğu çaresizliği kaleme aldığı bu satırlarda yaşamın tümüne eleştirel bir bakış geliştirmiştir. Anlatıcı-yazarın hukuk sistemi, köylü, cehalet, iktidar ve din adamı etrafında temellenen eleştiri hedefleri ulusal farklılıklar ihmal edilerek Batılılaşmanın klonlanması düşüncesine de eleştiridir.

3. HUKUK SİSTEMİ

Anlatıcı-yazarın hukuk sistemine eleştirisi; biri, Mısır toplumsal yapısına uymayan Fransa'dan ithal kanunların uygulanmasında yaşanan trajikomik durumla diğeri, hukuk adamlarının görevlerini icrada yaptıkları uygunsuz tavırlar olmak üzere iki temel etrafında şekillenmektedir.

Duruşmaları takip için mahkemeye geldiğinde bina girişinden itibaren betimlemeye başladığı manzara mahkemelerin durumu ve suç unsurlarıyla ilgili bilgi içerir:

“Geri döndüğümüzde oturum başlamıştı. Araba mahkeme binasına yaklaştığında insanların sinek gibi kapıya yapıştığını gördük. (...) Mahkemede davalara dönüşümlü olarak bakan iki yargıç vardı. Kahire'de oturan yargıç sadece mahkeme günleri ilk trenle gelir, saat on birdeki dönüş trenine yetişmek için duruşmalara alelacele bakardı. Ne kadar çok dava olursa olsun bu treni kaçırdığı görülmemişti. Vesveseli olan ikinci yargıç ailesiyle birlikte merkez binada oturuyordu. Belki acele ederse hata yapma korkusundan belki de yetişeceği bir tren olmadığından köyde can sıkıntısını geçirmek için duruşmalarda çok ağır davranırdı.” (el-Hakîm 2003:29)

“Buna rağmen diğerine nazaran daha fazla davaya bakmasının nedeni basitti. Diğeri suçlara elli kuruş para cezası uygularken bu yargıç yirmi kuruş ceza kesiyordu. Bunu bilen suçlu ve davalılar yüksek tarifeli yargıçtan kurtulup düşük tarife uygulayana denk düşmek için her yola başvuruyorlardı.” (el-Hakîm 2003:30)

Davalara hızla bakan yargıcın başkanlık edeceği o günkü mahkemede yetmiş hafif suçla kırk ağır suç muhakeme edilecektir. Kendi doğal ortamlarında yaptıkları sıradan eylemlerin hukuka göre suç teşkil etmesini anlayamayarak suça ve cezaya yabancılaşan köylülerin trajikomik tavrı, yerel şartlar göz ardı edilerek oluşturulan kanunların sonucuydu. Sünnet merasimi için mezbaha dışında koyun kesmek, elbisesini su havzasında yıkamak, köpeğini üzerine kaydettirmemekle suçlanan köylüler kırsalda yaşamın bir parçası olan bu olaylar için hesaba çekilmenin şaşkınlığını yaşıyorlardı.

“-Sen Efendi, elbiselerini su kanalında yıkamakla suçlanıyorsun.

-Allah makamını artırsın sayın hâkim, elbiselerimi yıkadığım için mi bana ceza vereceksin?

-Ama onları havzada yıkadın.

- Ya nerede yıkamalıydım?

Hâkim bir an durup düşündü ama verecek bir cevap bulamadı. Çünkü bu zavallı köylülerin çeşmeden akan suyu olmadığını biliyordu. Hayat boyu hayvan gibi yaşamaya terk edilmişken dışarıdan ithal son moda kanunlara uymaları isteniyordu. Hâkim bana dönerek sordu?

- Savcılık makamı ne diyor?

- Savcının görevi bu adamın çamaşırlarını nerede yıkayacağını araştırmak değil Sayın Hâkim, kanunları tatbik etmekten sorumlu.

Yargıç yüzünü çevirdi, biraz düşünüp başını salladı ve yükten kurtulmak isteyen birinin aceleciliği ile “Yirmi kuruş ceza! Sıradaki gelsin” dedi.

(...)

“Bunun gibi yasaya muhalefetten suçlanan herkesin davası görüldü. Hiçbirinde gerçekten suç işlediklerine inandıklarını gösteren bir ifade görmedim. İtham edilen suç gibi ceza da nereden çıktığı belli olmayan haraç gibiydi. Kanun; “Ceza ödenmeli”, diyordu. Çok zaman kendime bu mahkemelerin anlamını sordum; işlediğinin suç olduğuna inanmayan birine verilen ceza caydırıcı olabilir miydi?” (el-Hakîm 2003:31-32)

Başlık parası, kızın baba evinden araba ile değil de deve ile alınması, dükkân önünden ispirto ocağının, tarladan mısır koçanının çalınması gibi olaylar kırsalda yaşanan suçlar arasındaydı.

Tevfik el-Hakîm’in yer yer güldürü içeren üslubu kimi zaman anlatılan olayın trajikomik yapısıyla kuvvetlenmektedir. Anlatıcı yazar yanında staj yapan yardımcısına sorgulamayı öğretirken, tarladan mısır çalan köylüyle aralarında geçen konuşma buna örnektir:

“Yardımcıma soruları korkmadan aklına geldiği gibi sormasını söyledim, takıldığında ona yardım edecektim. Kızardı, biraz tereddüt ettikten sonra kendisini toplayarak sordu:

-Mısır koçanı çalmışsın!

- İhtiyar derin bir üzüntü içinde cevapladı; “Açlıktan!”

Yardımcım bana dönerek zafer edasıyla bağırdı: “-Sanık suçunu itiraf etti.” Adam sıradanlıkla cevapladı: “İnkâr ettiğimi kim söyledi? Çok acıkmıştım bir tarlaya girip koçan aldım.”

Yardımcım elinde kalem olduğu halde dona kalmıştı, bundan sonra ne soracağını bilmiyordu. Yardım isteyen bir ifadeyle bana döndü. Ben de adama “Efendi neden çalışmıyorsun?” diye sordum.

-Sayın Beyim; bana bir iş verin yapmazsam ne olayım. Bizim gibi fakirler bir gün iş bulup çalışsa on gün aç gezer.

- Kanun önünde hırsızlıkla suçlanıyorsun.

-Kanunlar başımın üstün Beyim, fakat kanun da benim insan olduğumu, yemeğe ihtiyaç duyduğumu bilmeli değil mi?” (el-Hakîm 2003:55)

Suç topluma yabancılaştıkça yasaların eyleme karşı tavrını belirlemede gittikçe önem kazanan bürokratik işler (el-Hakîm 2003:18) yargının temelini oluşturmuştur. Olay yeri incelemesi ve maktul ya da yaralının betimlenmesi sayfalar tutarken mahkemede aleracele verilen kimi hükümlere kılıf uyduracak deliller bulmak da hukuk kavramına dâhildir:

“Tutanağın mantıklı bir düzen içinde yazılmasına daima özen gösterirdim. Çünkü tutanak amirlerin gözünde her şeydi. Adeta bir savcının dikkat ve yaratıcılığının tek şahidiydi. Suçlunun yakalanmasına gelince onu kimse sorgulamazdı. Bir keresinde açık sözlü bir yargıç bana önemli bir cinayet davasını karar bağladıktan sonra gerekçeyi yazmak için gece sakın kafayla dava dosyasına bakarken, o günkü ve daha önceki duruşmalarda ve savcılık soruşturmasında daha önce fark etmiş olsa kararı değiştirecek ifadeler rastladığımı anlattı. Dava karara bağlanmıştı, bundan sonra ifadeleri değiştirmekten başka ne yapabiliirdi? O geceyi verdiği kararı destekleyecek ifadeleri dosyada bulmakla geçirdiğini söyledi Adaleti yerine getirmek ve gerçeği açığa çıkarmak yerine hızlıca verilmiş bir kararı desteklemek için uzun uzadıya ne raporlar yazılıyordu.” (el-Hakîm 2003:111)

4. HUKUKUN UYGULAMA ALANI “KÖYLÜ”

İngiltere’nin sömürgesi durumundaki Mısır’da nüfusun yaklaşık yüzde seksenini oluşturan ve ülke topraklarının küçük bir kısmına sahip olan köylü iki büyük savaş arası uygulanan siyasi eylemler sonucu ekonomik sıkıntılar nedeniyle büyük zorluk içindedir. Nil’e uzaklığı nedeniyle kuzey köylerinde yaşanan sulama sorunu hayatı daha da zorlaştırırken büyük toprak ağalarının lehine iktidarın köy muhtarı, emniyet güçleriyle uyguladığı yaptırımlar Mısır edebiyatında köyü romanlarına mekân olarak seçen Şarkâvî başta olmak üzere pek çok yazarın eserinde yer almıştır.

Bir Taşra Savcısının Günlüğü adlı bu eserin içeriğinde yer alan; haftada bir kurulan pazarda bir ölçü mısır satın yerine biraz çay ve şeker satın almak, resmi arzu halcilerden birine köy muhtarı veya polis şefi aleyhine ihbar dilekçesi yazdırmak (el-Hakîm 2003:136), okuma yazma bilmediği için davaya itiraz süresini kaçırmak (el-Hakîm 2003:76-77), suçlunun teşhisinde yanlış beyanda bulunmak ve sağlıkta yaşanan ilkel uygulamalar (el-Hakîm 2003:93-94) gibi cehaletle tanımlanacak davranışlar köy romanlarının ortak sorunsalını oluşturmuştur.

Şarkâvî'nin *Ard* romanında, istimlak edilen tarlasından pamuğunu kaldırdığı için emniyet güçleri tarafından Muhammed Ebû Süveylîm'in darp edilip hapsedilmesi (Şarkâvî 1990:517) gibi hükümete vergi borcunu ödeyemediği için haczedilen tarlasından buğdayını kaldıran köylünün hırsızlıkla suçlanması (Şarkâvî 1990:75) söz konusu romanla benzer özellikler göstermektedir.

Sefaletin kol gezdiği kırsalda, ödeyemediği vergi nedeniyle kendi toprağı elinden alınan köylü büyük toprak ağalarının tarlasında işçi haline gelirken² çoğunun açlık nedeniyle başvurduğu hırsızlık dava dosyalarında yer almış, Mısır'ın önde gelen giyim firmalarından birine ait kamyondan köy yakınlarında nehre düşen giyecekler kovuşturma nedeni olmuştur. Nehirde bulunduğu elbiseleri aralarında paylaşan köylü dava edildikleri mahkemede hırsızlıkla suçlanır:

“-Onların bir sahibinin olacağını düşünemedik efendim; Allah makamınızı artırsın, zavallı çiftçiye merhamet edin!

-Konu yasal bir sorun ve bu konuda kanunlar çok açık; “Başkasın ait bir eşyayı bulup, sahip çıkan biri hırsız muamelesi görür.” Anladın mı?

-Anladım Efendim, fakat nehir onu gözlerimizin önüne atmıştı, bizim de giyecek hiçbir şeyimiz yoktu.

-Efendi! Hükümet ve kanunlar olmasa dünya nasıl bir yer olur sen biliyor musun?

Adamın sabrı taşmış görünüyordu:

-Hükümetin bir faydasını görmedik zararı da dokunmasın ne bizi giydiriyor ne de giyinmemize izin veriyor” diye cevap verdi.” (Şarkâvî 1990:58)

İktidarın köydeki temsilcisi muhtarla, köylü arasındaki sürtüşme de köy romanlarının ortak noktasıdır. Değişen iktidarlara iş birliği konusunda yüksek manevra kabiliyetine sahip muhtarlarla ilgili *el-Ard*³ romanında geçen ifadelerle benzer eleştiri söz konusu romanda da mevcuttur:

“Müdürlükteki toplantının sırrını anlamıştım. Bu andan itibaren idari görevliler bakanlıktan esecek yeni rüzgâra göre yönlerini belirlemekten başka bir şey düşünmeyeceklerdi. Bu en fazla muhtara ve eski bakanlık yandaşlarına kaş çatarken yeni bakanlık yanlılarına tebessüm etmelerinde ortaya çıkıyordu.” (Şarkâvî 1990:82-83)

Muhtarın hükümetle irtibatını sağlayan telefon bir nevi hükümdarlık asası, otorite ve kudretin simgesi sayılırdı. Köylüden ziyade hükümete ve onun iktidar ortağı büyük toprak sahibi paşalara hizmet ve buna karşı oluşacak muhalefeti ihbar etmek onun göreviydi (Şarkâvî 1990:90-91). *Kulüb Hâliye* romanında toprak ağasıyla tuttuğu kavgada muhtar tarafından işsiz olmakla tehdit edilen Gânîm'in hikayesinde olduğu gibi bu ellerindeki güçlü bir silahtı (Şarkâvî 1986:136-139).

“Çoğunluğu mevcut hükümete muhalefetle suçlayan dosyalardı. Bu yöneticilerin elindeki basit ama güçlü bir silahtı. Bu yolla ileri gelen aileye mensup her çocuk bir işte çalışmamakla suçlanabilir ve bu nedenle tutuklanıp, Kahire'den sabıka kaydı gelene kadar savcılıkta dört gün hapsedilebilirdi. Polis müdürlerinin tutuklama emrine karşı gelecek savcı nerede bugün.” (Şarkâvî 1986:103)

Bütün bu benzerliklere rağmen şehirde yetişen, mesleği gereği Mısır köylerinde savcılık yapan ve köylüye bulunduğu yerden bakan Tevfik el-Hakîm'le köye ve sorunlarına aşına Şarkâvî arasındaki fark ilkinin yadırgayan ve küçümseyen tavrına rağmen diğerinin birlikte yaşadığı insanları yapıcı bir üslupla eleştirmesidir. Şarkâvî'nin romanlarında köyü betimlerken hissedilen ahenk⁴ Tevfik el-Hakîm'in romanında natüralist bir üsluba dönüşmüştür:

“Işık, eğlence ve gürültü dolu şehirden birkaç gün önce gelen genç yardımcım vaktini nasıl geçirecekti. Burada görebildiği tek şey çoğu yıkılmaya yüz tutmuş birkaç yapı ile çatısı pamuk ve mısır dallarıyla örtülü, pislik, çamur

² “Babamdan krizin bütün insanları sarstığını duyuyordum. Pamuk yok pahasına satılıyor, çiftçiler tefecilerin eline düşüyordu. Hükümet, vergi adı altında, arazisi olan çiftçilerin mallarını haczediyordu. Haciz olmuş tarlasından buğdayını harmandayken satanlar kendi mallarını satmış olsalar bile hapsediliyordu. Okuldayken çoğu öğrencinin yurt ayakkabularıyla okula geldiğini biliyordum. Mahmûdiye okulundan arkadaşlarının deliği gözükmemesi diye çoraplarını ayakkabılarına içine kıvrıklarını görüyordum. Bazıları pantolonlarındaki yurt gözükmemesi diye hızla yürürdü. Babam her sene başı ağabeylerimin takım elbiselerini benim için onarırdı. Artık hiçbir öğrenci öğretim yılı başında ya da bayramlarda yeni elbise giymiyordu.” (Şarkâvî 1990:48).

³ Köy romanlarının değişmez karakterlerinden olan muhtar, hükümetin köydeki gücünü temsil eder. Menfaatini her şeyin üstünde tuttuğu için her döneme ayak uydurmasını bilen biridir. Sıdki iktidarında merkezdeki yöneticilerle, onlara sözü geçen insanlara yakınlığıyla tanışmıştır. Herkesin özgürce sandığa gittiği diğer hükümetler döneminde İklim kasabasındaki büyük avukatlara yanaşırken, henüz görüşünü anlamadığı hükümetler döneminde de Allah'a dayanmaktadır. Tek amacı hükümetin emirlerini yerine getirmek olan muhtar Ezher'de kendisine öğretilmiş şekilde bunun dinin emirlerinden olduğuna inanır. Bu emirlerin köyden birine zarar verecek olması onu ilgilendirmez. Ondan, kurşuna dizilmesi için bütün köy halkını devlete teslim etmesi istense bir an bile tereddüt etmez, kadın, erkek herkesi hükümete teslim eder. Böylece Rabb'ini razı ettiğini düşünür (Şarkâvî 1990:411-413).

⁴ “Bu etrafında boydan boya uzanan arazi içini azim, asalet ve şerefle dolduruyordu. Geceleyin hiçbir şey görememesine rağmen bölgeyi çok iyi biliyordu...Toprakta yavaşça filizlenmeye başlayan sert mısır koçanının şeklini biliyordu. Babasından miras kalan, çocukken üzerinde küçük kazmasını taşıdığı arazinin yakınında duruyordu. Şimdi kullandığı kazma babasının kullandığının aynısıydı... Abdülhâdi büyüyip de babası öldüğünde balta da onunla birlikte büyümüştü. Bu toprağın hikâyesini asla unutmayacak, hikâyeyi kendisinden sonra çocuğu aklında tutacaktı... Mısırın, yoncanın ve pamuğun nasıl yettiği, hayatta öğrendiği ilk şeylerdendi.” (Şarkâvî 1990:66)

ve gübreden dolayı kararmış görünen köylülerin barınaklardan ibaretti. Tarlaların arasında, bir araya toplanmış yabani hayvan inine benziyorlardı. Zavallı çiftçilerin solucan gibi yaşadığı bu evler gözün görebildiği tek şeydi. Sessizliğin hüznünü köye çöken karanlık daha da artırıyordu. O saatten sonra hayvan böğürtüsü, köpek havlaması, eşek anırtısı ve su çarklarının sesi ile köy bekçisi ya da toprak sahiplerinin başkalarına korku salıp kendilerini güvende hissetmek için attıkları silah sesinden başkası duyulmazdı.” (el-Hakîm 2003:51-52)

5. HUKUKUN TEMSİLCİSİ: “İKTİDAR – POLİS TEŞKİLATI – MUHTAR – KADI”

Romanda hukukun tesisi önündeki engeller bürokrasi, ihmal, rüşvet, Mısır toplum yapısına uymayan ithal yasaların halkı ve sorunlarını anlamaktan uzak oluşu, kırsalda yaygın cehaletin sorun üretmedeki rolü şeklinde temellendirilmiştir. Kanun yapıcı olarak iktidarın hukuka karşı tavrı kendi meşruiyetini sağlama ve devam ettirme şeklindeyken, seçimlerde yapılan usulsüzlüğe katkıları başta olmak üzere yüzlerini yeni iktidara dönüp menfaatlerini devam ettirmek isteyen muhtar ve emniyet güçleri, kanun uygulayıcı olarak hukukun paydaşlarını oluşturmuştur:

“Emniyet müdürlüğüne gittiğimizde polis memuru makam odasında topladığı muhtarlara yeni hükümet politikasını açıklıyor, bir önceki bakan göreve başlarken gösterdiği çabanın aynıyla emirler veriyordu. Beni görüp neden geldiğimi anlayınca ilgilenip başkôşeye oturttu. Muhtarları kapıya kadar uğurlarken onlara şöyle diyordu: “Gözünüzü iyi açın. Seçimlerde hükümet adayının kazanması gerekiyor. Ben diyeceğimi dedim, gerisi size kalmış. Anlaşıldı mı?” Hep bir ağızdan cevap verdiler: “Anlaşıldı Efendim.”

İçlerinden biri mütereddit bir edayla, nüfuz sahibi başka bir aileye mensup bir gurup fesatçıdan bahsedince memur omuzuna dokunarak “Onları bana bırak sen buyur” sözleriyle yolcu etti.

Hepsi çıktıktan sonra rahat bir nefes alan memur, yorgun bir ifadeyle; “İki gündür bunlarla uğraşıyorum” dedi. Onunla şakalaşp, birazda korkutmak isteyerek,” Fakat Sayın Memur, sizin eski bakanlık partisi taraftarı olduğunuz biliniyor” dedim. “Aman susun” diyerek sözümü kesti. “Ömrüm boyunca kalben yeni bakanlığı destekledim, bilirsiniz; ameller niyetlere göredir.” (el-Hakîm 2003:99-100)

Anlatıcı-yazar beldede oturan hâkimi ziyareti sırasında ondan, hükümet yanlısı muhtar aleyhine verdiği kararı icra etmekle görevlendirdiği mübaşirin darp edilerek telefon odasına hapsedildiğini öğrenir. Polis müdürlüğü davayı işleme koymadığı gibi mübaşirle dalga geçerek görevi bırakmasını istemiştir. Konuya içerleyen ve olayın peşini bırakmayacağını söyleyen hâkime savcı “Yönetime kafa tutarak yukarı Mısır’a sürülmek mi istiyorsunuz?” diye karşılık verir (el-Hakîm 2003:113).

Ard romanında seçimleri protesto eden öğretmen Muhammed Ebû Süveylîm’in yukarı Mısır’a sürülmesi olayı bölgenin sürgün yeri olarak kullanıldığı olgusunu pekiştirmektedir. Anlatıcı- yazar olay hakkında bilgi toplamak için gittiği polis müdürlüğünde memur “Başınız üstüne yemin ederim ki bu hâkimin müdürlüğü karalamak için çıkardığı bir söylenti. Sizin de bildiğiniz gibi bizimle uğraşmaktan geri durmuyor.” diyerek olayın üstünü kapatmak istemiştir (el-Hakîm 2003:119).

Çıkarken polis memuruna seçimlerin nasıl gittiğini soran anlatıcı- yazar; yolunda gittiği cevabını alır:

“-Usulüne uygun olarak mı?

-Bir müddet yüzüme batıktan sonra benim gibi şakaya vurarak cevap verdi: Güldürme şimdi!? Dünyada usulüne uygun yapılan seçim mi var?

-Usulüne uygun derken, görünüşte uygun mu?

- Kastettiğin buysa endişen olmasın.

Biraz sustuktan sonra övünerek devam etti: Allah’a inancın olsun, ben şerefli bir polis memuruyum. Tanıdığın memurlara benzemem. Hayatımda ne seçimlere ne de halkın seçme özgürlüğüne hiç müdahale etmedim. Asla ne bunu seçin ne de seçmeyin dedim. İnsanların hür iradeyle oy kullanması taraftarıyım.

Şaşkınlığıma engel olamayarak sözünü kestim: “Bu büyük bir şey Sayın Memur; fakat böyle davranmak makamınıza zarar vermiyor mu?”

Memur başladı anlatmaya: “Seçimlerde yöntemim şudur; insanları özgür iradeleriyle seçim yapması için rahat bırakırım. Seçimler tamamlandıktan sonra oy sandıklarını su kanalına atar yerine kendi hazırladığımız oy sandıklarını koyarım.”

Şaşkınlık ve hayal kırıklığı içinde “Güzelmış!” dedim. Duyduklarımdan sonra bir şey söylemek istemedim. Vedalaşmak için elimi uzattım ve dışarı çıktım.” (el-Hakîm 2003:119-120)

6. DİNÎ ELEŞTİRİ

Romanda iktidara göre yönünü belirleyenler arasında yer alan kadı da eleştiriden nasibini almıştır. Dinde tevekkül anlayışı, tevessül ve suiistimal gibi pek çok konu daha sonra yazılan Mısır romanlarının da eleştiri hedefleri arasında yer almıştır.⁵

Köyün ileri gelenleri şehre gitmektense aralarında toplayacakları parayla köyde bir eczane açmaya karar verirler. Başına Cabbûr adlı Suriyeli bir eczacıyı oturturken polis müdürünün onayıyla mali işlerle ilgilenmesi için de kadıyı seçmişlerdir: “*Beldedeki Müslüman ve gayrı müslim hissedarların paraları, vakur sakalı ve uzun tespihiyle ondan başka kime emanet edilebilirdi ki?*” (el-Hakîm 2003:115)

Kadı her öğleden sonra geldiği eczanenin önünde, Allah’ı ve peygamberi andıktan sonra Cabbûr’a seslenerek çay, kahve istemeye başlamıştır. Civar köylerden gelen arkadaşlarını, oynamaları için beraberinde getirdiği çoluk çocuğunu yedirip içirmesi bir yana eve giderken beraberinde getirdikleriyle eczane iflasın eşiğine gelir. Sabrı tükenen Cabbûr polis müdürüne şikâyete gitmiş, duyduklarından deliye dönen müdür “*Sakal ve tespihe güvendik de gördük işte!*” (el-Hakîm 2003:116) diye söylenmeye başlamıştır. O günden sonra polis müdürüyle arası açılan kadı seçim arifesinde kendisi için endişelenerek arayışa düzeltmeye çalışır.

Bu hikâyeyi savcıya anlatan hâkim bir keresinde elinde kuzuyla kapısına dayanan bir köylüden de bahseder. “*Karımla bir araya getirmeniz için üzerinde anlaştığımız koyun*” diye hayvanı takdim eden köylü evleri karıştırıp kadıya gidecekken hâkimin evine gelmiştir (el-Hakîm 2003:116-117).

İthal yasalar, bunların gücünü pekiştiren bürokrasi, yasa uygulayıcıları ve bütün bunlara yabancılaşan toplumun kırsal kesimde görüntüsünü eleştirel gerçeklikle sorunsallaştıran romanlar, diğer disiplinlerle birlikte değerlendirildiğinde sosyal ve siyasî yapıyı bütüncül olarak görmek mümkün olacaktır. Mısır’ın yüzyıllar boyu süren sosyal ve siyasî soruları yirmi birinci yüzyılda kaleme alınan romanlarda da aynı çerçevede betimlenirken sadece bu eserler üzerine yapılacak sosyolojik okuma tarihi dokümanlarla yarışır şekilde toplumsal yapıyı anlamaya yardımcı olmaktadır.

7. SONUÇ

Batı’dan yapılan çevirilerle Mısır edebiyatında filiz veren roman sanatı bu kültürün izlerini taşıyan taklidi ilk ürünlerden sonra kendi sorunsalından beslenen tip ve kurguyla toplumu yansıtan bir forma dönüşmüştür. Evrensel duyguların konu edildiği romanlarda bile bu duyguların kendi yerel renklerinden beslenerek kurgulanmış yaşamsal pratikleri romana o ulusunun damgasını vurmuştur.

Siyasi gündemin eleştirildiği romanlarda bu içeriğin paydaşlarından biri olan hukuk ve adalet, ilk dönem kaleme alınan eserlerin ana sorunsalı olduğu gibi ikinci dönem roman sanatında da yerini korumuştur. Tefvîk el-Hakîm’in hukuk tahsilini tamamladıktan sonra tamamen edebiyata yönelmeden önce savcı yardımcısı olarak görev yaptığı kırsalda başından geçen anıları not ettiği *Yevmiyyât Nâib fi’l-Eryâf (Bir Taşra Savcısının Günlüğü, 1937)* adlı eseri hukuk sistemini eleştirel bir üslupla ele almıştır. Köyü mekân olarak seçen diğer romanların tersine içeriğindeki natüralist öğeler Hakîm’in kırsala bakış açısı hakkında da bilgi vermektedir.

Suç ve suç unsurlarının mekânsal değişkenliği gibi yerel öğeler yanında dönemin siyasî arka planı ve hukuk sistemindeki sorunların ana temayı oluşturduğu eserde polisiye bir maceranın izlerini sürmek de mümkündür.

Yazarın on iki günlük anılarından oluşan eser, anlatıcı bakış açısına hapsolmesinden beklenen sıkıcılığın aksine fonda çözülmeyi bekleyen ana hikâyeden bağımsız, farklı suç olayları, yer yer gülmece varan yönetim ve mekânla ilgili eleştirileriyle oldukça akıcıdır. 156 sayfadan oluşan romanda konuşma cümleleri yerel ağızla kaleme alınmıştır.

Yazar hukuk eleştirisini ithal yasalarla uygulayıcılar üzerinde temellendirirken romanda hukukun tesisi önündeki engeller bürokrasi, ihmal, rüşvet ve Mısır toplum yapısına uymayan ithal yasaların halkı ve sorunlarını anlamaktan uzak oluşu, kırsalda yaygın cehaletin sorun üretmedeki rolü şeklinde öne çıkmaktadır. İktidarın köydeki temsilcisi muhtar ve kolluk güçlerinin yasaları kişiselleştirme çabası hukukun işleyişini güçleştiren eylemler arasındadır. Eserin Batılılaşmanın klonlanmasına getirdiği eleştiri evrensel bir değere sahiptir.

KAYNAKÇA

1. Cleveland, W. (2008). Modern Ortadoğu Tarihi, Çev. Mehmet Harmancı, Agora Kitaplığı, İstanbul.
2. El-Hakîm, T. (2007). Melâmihun Dahiliyyetun, Dâru’ş-Şurûk, Kahire.

⁵ Tevekkül için bkz. eş-Şarkâvî, *el-Ard*, s. 286-289; Tevessül için bkz. Abdurrahmân eş-Şarkâvî, *el-Fellâh*, Kahire, Müessesât b. Abdullah, 1973, s. 240-242; Din sömürüsü için bkz. eş-Şarkâvî, *el-Fellâh*, s. 28.

3. El-Hakîm, T. (2007). Sicnu'l-Hakîm, Dâru's-Şurûk, Kahire.
4. El-Hakîm, T. (2003). Yevmiyyât Nâib fi'l-Eryâf, Mektebetu'l-Mısır, Kahire.
5. El-Hakîm, T. (1998). Zehrâtu'l-Umr, Heyetu'l-Mısriyye el-Amme li'l-Kitab, Kahire.
6. El-Hekârî, A. (1993). Nakdu'r-Rivaye fi'l-Edebi'l-Arabiyyi'l-Hadis fi Mısır, Ayn li'd-Dirasat ve'l-Buhusu'l-İnsanî ve'l-İctimaî, Kahire.
7. Eş-Şarkâvî, A. (1990). el-Ard, Dâru's-Şurûk, Kahire.
8. Eş-Şarkâvî, A. (1973). el-Fellâh, Müessesât b. Abdullah, Kahire.
9. Eş-Şarkâvî, A. (1986). Kulûb Hâliye, el-Heyetu'l-Mısriyyeti'l-Amme li'l-Kitab, Kahire.